

СЛАВОЉУБ МАРКОВИЋ

СВЕТЛОСТ ПРОДИРЕ ДО БЕДЕМА

Када се разболео отац, и пре него што је умро, док је још причао да је могао и да се не роди, јер његови родитељи дуго нису имали деце, и његово рођење било је само случајност, престали смо да слушамо очеву причу о уређењу гробља, откривању прошлости, о стварању света на другачији начин од досадашњег, када другачије поима куће које је градио, шуме којима је ходао, ратни пут његове јединице, као и рођење своје деце, и почели смо да говоримо у перфекту. Већ сам био заборавио на перфекат, онај песмовити перфекат, јер га одавно нисам чуо, нити сам успео да га прочитам чак ни у староставним књигама, тако да је тек требало поново откривати његове архаичне чари. Без обзира што сам знао причу о очевом рођењу, много пута сам покушавао да започнем књигу, како се у митском времену моје породице рађа дете које ће бити мој отац, замишљајући језик као реку која ваља огромне наслаге написаног, тако да понешто остаје затрпано још од јуре, прекривено археолошким слојевима, а онда се догодио њен почетак. Прво ме је мајка, скоро театрално, напућивши уста, желећи да ме укори, упитала: „Ко је склонио завесу?”

Како се тешко кретала, гегајући се дошла је до прозора и у широком размаху махнула руком преко стакла као да помера завесу. На том прозору никада није било завесе јер је *џај љрозор* био уздигнут, и зора се увек у њему најављивала. Зависно од годишњих доба, сунце би великом куглом улазило у собу, да би осветљена била бела боја зидова, затим намештај у соби, где би посебно блештале чаше и шоље поређане у витрини. Једино зими – када су дани били најкраћи – сунце је само за тренутак обасјавало плафон, и зид изнад мајчиног узглавља, и потонуло би иза кровова осветљавајући друге зграде у дворишту. Зачуђено смо погледали мајку

плашећи се да под сугестијом оца и она не донесе одлуку о нестајању. Чак и када је приметила да смо сви упрли поглед у њу, није се збунила, већ је уздахнула. Отац је волео да гледа кроз тај прозор. Размакнуо би завесу, лицем окренут ка унутрашњости собе, да би онда померио главу ка прозору. Када бисмо у стаклу угледали очево лице, схватили бисмо да он није пратио кретање сенки на тераси која се видела са прозора, чак није гледао у прозор већ у огледало окачено о ексер који је укуцан у футер прозора.

„Није било завесе”, рекао сам.

„Увек је ту била завеса”, рекла је мајка. „Ја сам је навлачила када би се отац удаљавао од прозора. Твој отац би провукао главу између репова завесе и вирио у огледало.”

Предмети које сам држао у рукама, које сам почео да премештам из собе у собу, одскора нису имали важност. Иако нису били успомене *на оца*, били су то предмети које је он употребљавао. Када се разболео предмети су изгубили имена, тако да сам могао мирно да их одбацујем и уништавам. Чак и мачка, која је до тада била Маца, више није носила то име, постала је *мачка* коју је свако од нас ритао и истеривао из собе. Преврнут је и тањир у који је отац сипао млеко мачки, али није био бачен већ смо се саплитали о њега још увек га не односећи на ђубре. Мајка је захтевала да из очевих радионица отклоним сувишно и непотребно, што је значило да избацим бале новина по којима је отац мерио *пролажење времена*, међутим, у тим брижно сложеним старим новинама које су заударале на мемлу и буђ било је година које је отац једноставно прескочио а да ја нисам могао да закључим зашто није мерио и то време. За сада још нисам могао да га упитам како му све године нису исто значиле, или бар нису исто пролазиле. А онда сам закључио да су оца од пролажења времена могле спасити само жене, јер је једном рекао *када сам био са њима време није пролазило*. Значило је то да када је био у љубави са неком женом отац није куповао новине, јер оне су га једино подсећале на дане и пролазност.

У витрини, фиокама и куферима било је сложено и старих ексера, шрафова, неупотребљивог алата и те упаковане, давно превазиђене и неупотребљаване ствари отац је некада називао *застарелост науке*, али није хтео да их се одрекне, правећи тако музеј одбаченог. Отац је употребљавао све старе алатке, желећи да их потроши или уништи док је жив, тако да са његовим ишчезавањем нестану предмети, схватања које је он заступао, и да започне нови живот његове деце о коме је маштао и за који се борио, давно већ не купујући нове бургије, *електричне олакшице*, како их је називао.

Фалило је још да одем на село, попнем се на таван кућа које још нису срушене и тамо пронађем ново ђубриште којег није хтела

да се одрекне прабаба. Односила је одбачене предмете и скривала их на тавану, где се нико никада није пео. Само смо слушали грицкање мишева, понекад цик слепих мишева или кликтање сова које су у напуштеним зградама нашле своја нова станишта. Пети се на таван изгледало је као улазити у древни град. Као да сам све предмете који су се тамо налазили давно користио. Више и нисам знао њихову сврху. Стари предмети, када би изгубили функцију, постали би уметност; све што стоји у подруму, на таванима, подсећа на древно које се тек сада ствара.

Откако је отац најавио да ће умрети, у потпуности се променио и његов живот. Чак је и лежећи у постељи осећао да руководи својим животом, посебно прошлосту, која му је доскора много значила. Крај који је очекивао није била она смрт да ће отац узети пиштољ, наћи на глави тачку у коју ће испалити метак – а та тачка би требало да буде место у које би он пуцао без икакве шансе да преживи – и самоубиство би требало да изврши одлазећи даље од куће, у какву удолину. А тај пуцањ – који би се чуо из његовог старог пиштоља, донесеног још из рата и из кога би повремено пуцао, тек да се подсети колико му је значео, ако не и да му је спасао живот – требало би да упозори и уплаши. На рески звук пуцња његов син би се цимнуо, можда би и потрчао ка месту одакле се чуо пуцањ, ако ме мајка не би зауставила и рекла да се много не трудим и да не би требало да спасавам оца пошто се овај најживео, и камо среће да је давно потегао пиштољ, а не само повремено да прети њиме; није она те среће: њен муж ће сигурно живети до краја предвиђеног живота. Сада је већ очева смрт била она за коју је он знао да ће доћи, и за коју је почео да се припрема, по неким обичајима само њему знаним.

Пре него што сам стигао и пре него што ће лећи у постељу, отац је обишао све просторије нове куће, шупе, обор, прегледао све буцаке, очистио их скидајући паучину, изнео накупљено ђубре, да би онда науљио браве, исправио резе, прилагодио рајбере, скалупио дрва, орезао воће. Посебно се брижно односио према алату који је употребљавао; кључеви више нису били разбацани, клешта су стајала у чекиничету, чекићи су били сложени по величини, коса окачена испод стрехе, а поред ње је висила тесла, били су окопани засади цвећа и орезане воћке; посебно је било окопано око стабала кајсија која је и окречио, тако да су се разликовала од дебала крушака, шљива, јабука и једне брескве. Сада су ствари у кући, подруму, летњој кухињи биле потпуно преуређене, отац је могао мирно, и не гледајући, да их нађе, па ако доживи старост, као његов отац, могао би чак и слеп да се креће по кући, и да сам зна где се налазе потребни предмети, и да никог не узнемирава,

да му додаје дуван, лулу или чизме. А онда је легао у постељу говорећи да је дотрајао, да више никоме није потребан жив, и да сада може мирно да сачека смрт. Али како нису веровали да ће умрети, испочетка се према њему нису односили као према болеснику, већ је мајка викала, претила, на крају запомагала консултујући се са лекаром, познаником, који је очево стање окарактерисао најпре као измотавање, а затим као старачку апатију, да би ме мајка на крају позвала, јер је било потребно да дође и син, па свеједно да ли ће помагати оцу или ће присуствовати његовом умирању. А ја сам заправо само помагао оцу да се подвргне анализи, што се састојало од редовног чекања, узимања крви, разговора са пацијентима, препознавања другара са којима сам учио школу, и да сам увек говорио уместо оца, све док мајка није почела да говори о њему, потврђујући колико јој је мука задао у животу, да му се, на крају, ипак дивила, због тога што је преживео, што је остао поред ње, иако је, поставши значајан, могао да одабере и неку другу жену. Чак је, после дедине смрти, препустио мајци вођење куће, као да му домаћинство није било значајно, већ се бавио стварима изван куће, људима око себе, женама, а мајка је тврдоглаво настављала да се меша у све послове, дајући њиве под закуп, расправљајући се са мештанима, погађајући се са њима као да је мушкарац, па чак није ни признавала када би је преварили у трговини, тако да је била уверена у исправност свог рада. А то што је отац ипак прихватио њу *после свега*, она је приписивала конгузији у рату, чак је његове *несћацилуке* примала као да су део усуда и казне. И док је причала о свом животу, час се померајући, а час стојећи поред прозора, отац ју је прекинуо и рекао:

„Нисам гледао у огледало већ сам гледао фотографију.”

Како смо до сада говорили као да отац није у соби, како је ћутао врло дуго, били смо збуњени његовим одговором. Тек тада сам схватио да се отац радовао мом повратку, и да је зато изговорио прву реченицу – мада чак ни приликом поздрава није прозборио ни речи, и руку, која му је лежала на грудима, дохватио сам и стегао, а затим мирно спустио, уплашен њеном молитавошћу. Откако сам стигао у родни крај, маска равнодушног човека која му је стајала на лицу, и очекивала смрт, заменила се благим осмехом, иза којег сам видео очев карактер. Отац као да је тек сада био свестан да сам присутан, иако му је мајка и до тада говорила да сам стигао, или би му рекла: „Погледај ко је дошао”, а да отац није ни померао главу, нити је чуо њене речи. Његов промукли глас одјекнуо је у тишини између два питања, а како нисам очекивао да ће рећи тако дугу реченицу, покренуо сам главу ка њему очекујући шта би још могао да каже. Пошто је поново ућутао, извлачећи

руку испод покривача, показао је прстом према прозору, рекавши: „Брезе!”

Пошто сам погледао кроз прозор, закључио сам да у дворишту није било бреза, мада сам и раније знао да то није биљка која би успевала између кућа. Упитао сам: „Кајсије?”, покушавајући да му објасним да се у дворишту налазе кајсије које је он засадио.

„Мајстори тешу прозор”, рекао је понављајући речнице које сам некада записао и не знајући да их је он упамтио. „Жене бирају зид. Одавде се види пут. Њиме пролазе мушкарци. Гледајући кроз стакла прозора тумачимо лица, упознајемо годишња доба. Понекад и летимо. Кроз прозор се види махање куковима. Чујем звиждање за девојкама. Ветрови застају под прозором. На испусту почиње цвеће у саксијама.

Сан нас већ удаљава/приближава. Соба је одувек непромењена. Ствари у њој? Откад знам музика нас удаљава. Исти су зидови и исте су грамофонске плоче.

Ко вас је узимао у заштиту?”

„Не знам”, рекао сам. „Можда је сада и неважно говорити да ли нам је ухо било навикнуто на нежне гласове.”

„Заштитник је надгледао станице, кафане, мензе – тај мирис лоших јела. Сећаш се да су ствари виђене у огледалу изгледале туђе. Једино је стваран био скок оне девојчице са прозора зграде у којој си становао као студент.”

Тада сам схватио да је мајка била у праву када је рекла да ће се отац *враћити* када ја будем стигао, што се так сада показало тачним, а овај наш дијалог је указивао на очев потпуни повратак, јер је одмах после тог разговора захтевао да одемо до старе куће, понављајући да зна где се и сада налази млин или бар где је стајао годинама, ако га нико није срушио он и данас тамо стоји, поменуо је пут ка воденици поточари, и да се ужелео брашна које смо некада тамо млели, рекао је да би и жмурећи могао да је пронађе, међутим једино није знао да ли та воденица још меље, иако је поменуо име власника није био сигуран да ли је жив и да ли је неко од његових потомака и даље млинар; рекао је да каце, бачве и чабрице користе мештани, да нису иструлиле и да још од њих узима ушур, једино су му изгорела кола када је непажњом неки даљи рођак палио стрњик у те је запалио и кола, тако да није могао да направи нова, нити је овај несрећник могао да му надокнади штету. Затим је тражио да нађемо мајсторе и уредимо гробље, јер после њега нико више се неће старати о хумкама, нико неће палити свеће прецима нити одлазити да обиђе споменике, зарашће у луг и змије ће се сунчати преко ликова наших предака, изговорио је једну реч чије значење нисам знао. Упитао сам га: „Шта значи та реч.”

Он је рекао: „Многе стране речи употребљене у српском језику указују на свечаност.”

Та стара кућа му је била врло значајна, мада ја нисам могао да се сетим ком стилу припада њена градња, још мање које се ствари налазе у собама, да ли је прекривена ћерамидом или црепом. Нисам ни хтео да сазнам појединости о њој, јер би се разговор отегао, и било би бесмислено да слушавам очево монотono причање, али требало је да одемо и видимо да неко није сахрањен испод прага. Знао сам за тај обичај сахрањивања. Али где се налазила та кућа?

„Немој да разговараш са њим”, шапнула ми је мајка. „Не знам да ли је још жив.”

Чинило ми се да се проширио град, и да су ишчезла села, бар су се стопила са предграђем јер онај део пута, између два села, који ме највише плашио када бих у детињству морао да га преваљујем сада није постајао. Давно су већ у празном простору њиве и баште замењене зградама, тако да се кућа у коју се некада преселио отац сада није налазила на крају града. Питао сам оца: „Да није давно срушена бабина кућа?”

Он је ћутао. „Ко зна када си ти долазио у родни крај. Не знам ни сада да ли си стигао. Мораћу да те водим путевима. Залутаћеш и у завичају.”

Кућа коју је описивао отац личила ми је на митско место разних обреда, где су се окупљали сви наши преци пре него што би умрли, да би се дружили међу собом или да би се осећали угодније у просторијама у којима живот постоји од искона, а у очевој причи смо живели у тим собама. Када је морао да се исели из ње, упамтио је само закључавање врата неким зарђалим кључем, и чим је кренуо путем питао се шта ће без своје куће. Знао сам колико отац воли ту кућу у којој је одрастао, у којој се још осећа мирис сасушеног воћа које је висило окачено на решеткама прозора, наставио је да мисли на видик са прозора сваког дана свог живота, гледајући у врхове Јастрепца, а са другог прозора у своју капију, затим пут, да би негде далеко угледао плаветнило подигнуто врховима топола, обилазећи тадашњу земљу од севера на југ или одлазећи у друге крајеве, где је у тамошњим брдима тражио сличности са овом планином коју одувек гледа, све до сада када завршава живот и када се пита, ко ли сада живи у кући.

Ко ли гледа кроз њене прозоре?